

לזכרו של פרופ' גד טדסקי
1907-1992

יד לגד טדסקי

מאת

יהושע ויסמן

עיתונאית נודעת הטיחה לאחרונה במשפטנים האקדמיים את האשמה החמורה, כי הם ממלאים את פיהם מים ואינם יוצאים להגנתו של שר-המשפטים, במחלוקת שנתגלעה בינו לבין ראשי השלטון במדינה (בשאלה אם ראוי ששר החשוד בכיצוע עבירות פליליות חמורות ימשיך לכהן בתפקידו) מכיוון שהם נושאים את עיניהם לכהונת היועץ המשפטי לממשלה או למינוי לשופטים בבית-המשפט העליון (ידיעות אחרונות, כ"ו באב, תשנ"ג – 13 באוגוסט 1993).

ניתן להניח שלא היתה זו דמות של אקדמאי מסוגו של גד טדסקי, שעמדה לנגד עיניה של אותה עיתונאית בשעה שיצאה בביקורתה כנגד המשפטנים האקדמיים. אם יש מי שאישיותו עשויה לסמל את האקדמיה כפי שראוי כי אכן תהיה, דהיינו: מוסד שערכו הסגולי טמון בקיומו של צוות חוקרים התרים, איש-איש בתחומי התמחותו, אחר פתרונות לשאלות המעסיקות אותם, בלא כל פניות אישיות ובלא שיקולים זרים אחרים – הרי שטדסקי הוא האיש.

לגבי טדסקי היתה האקדמיה ייעוד ולא מקפצה גרידא ליעדים אחרים. הוא לא השתוקק לכהונה ציבורית כלשהי ולא חיפש קרבתם של בעלי שררה. ידידיו הקרובים היו תלמידיו לשעבר, ובמיוחד אלה מהם שמצאו את מקומם באקדמיה. ככזה היה טדסקי רחוק מכל אבק של חשד שמא הדרך שבה הוא נוהג ודברים שהוא כותב או אומר מושפעים משאיפות ל"קידום" אישי בעולם שמחוץ לאקדמיה. יושרו האינטלקטואלי ועצמאותו כאו לידי ביטוי סמלי ב-ex libris שבחר לספרייתו: אנך שבידי בנאי.

אילו היתה הקהילה האוניברסיטאית בימינו טדסקיאנית יותר מכפי שהיא כי אז לא היו המשפטנים שבה חשופים להאשמות מעין אלה שהוטחו בהם. עצם העלאת האשמה שמשפטנים אקדמאים נוצרים את לשונם כדי להגביר את סיכוייהם לקבלת מינויים מידי הממסד, מעידה על הצלחתה החלקית בלבד של האקדמיה בהגשמת אחד מיעדיה הראשיים: לשמש מרכז לפעילות אינטלקטואלית אובייקטיבית, הנקי מחשד של הטיה בגלל אינטרסים אישיים של חבריו.

טדסקי עלה לארץ מאיטליה בשנת 1939, בהיותו כבר בעל מעמד מוכר כמשפטן אקדמי. כאשר החלה האדמה לבעור מתחת לרגליהם של יהודי איטליה, ערב מלחמת-העולם השנייה, עם גבור ההשפעה של הפשיזם והתגברות הגילויים האנטישמיים – בחרו רבים מן המשפטנים היהודים-איטלקים לבקש מקלט בארצות

אמריקה הלטינית. בחירתם זו הושפעה, בין השאר, מקרבתה של שיטת המשפט הנהגת בארצות אמריקה הלטינית לזו הקונטיננטלית. טדסקי היה היחיד מקבוצה זו שפנה לארץ-ישראל, על אף הקשיים הרבים שהיו צפויים לו הן מבחינה כלכלית הן מבחינה מקצועית. לא היתה אז בארץ פקולטה למשפטים באוניברסיטה וסיכוייו לקבל מינוי אקדמי בתחומו היו קלושים מאוד. וכן, העלייה לארץ חייבה אותם ללמוד שיטת-משפט זרה, מורכבת וסבוכה, כפי שהיה המשפט הארצישראלי באותם ימים. פנייתו של טדסקי לציון, תחת בואנוס-אירס, נבעה ממניעים ציוניים, שלא באו לו כדבר טבעי כמשפחה המתבוללת שבה גדל וחונוך.

משפחתו של טדסקי נמנית עם המשפחות היהודיות האיטלקיות המיוחסות, שישבו באיטליה מאות בשנים, וזכו בה למעמד נכבד הן בעולם האקדמי הן במערכות-הממשל. מאלף הדבר, שעל-אף השורשים העמוקים של משפחת טדסקי בחברה האיטלקית, ועל-אף שלפני התפשטות הפשיזם לא היתה, לכאורה האנטי-טישמיות מקור לדאגה בקרב יהודי איטליה — סבור היה בכל-זאת אביו של גד טדסקי, בעת שגד נולד (בשנת 1907), כי מוטב שלא למול את בנו. חששו היה שמה ביום מן הימים עלולה המילה להעמיד את בנו בסכנות שהימנעות ממילה תמנע אותן. רק לאחר עלייתו לארץ בחר טדסקי לעבור את טקס המילה, אף שלא היה דתי. תחושתו היה שאם לא יעשה כן, לא יהיה שילובו בחברה היהודית-ארצישראלית שילוב מלא.

טדסקי עלה לארץ עם אשתו, אלדה — אף היא צאצאית של אחת המשפחות היהודיות שישבו באיטליה דורות רבים — ועם הבת, יערה. באין פקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית, הציע טדסקי את שירותיו לבית-הספר למשפט ולכלכלה שכתל-אביב. באותה תקופה טרם הספיק טדסקי להכיר את המשפט הארצישראלי ועל-כן קיבל על עצמו ללמד מקצוע שעיקר זיקתו למשפט הבינלאומי: דיני-ימאות. גברת טדסקי זוכרת עד היום כיצד היה גד — המרצה הצעיר — מסתובב בדירתם הצרה אנה ואנה ומשנן לקראת הרצאותיו — בשפה הזרה, עברית — דברים על החשיבות של משפט-הים לארץ-ישראל, בהיותה יושבת על שפת הים-התיכון (כל ימיו היתה האיטלקית השפה הספונטנית בשבילו. כך, למשל, את פתקיו, ששימשוהו לאחר-מכן לכתיבת מאמריו, נהג לכתוב באיטלקית).

הוראת המשפט הימי בבית-הספר למשפט ולכלכלה כתל-אביב היתה פרק קצר בחייו. זמן-מה לאחר-מכן נתקבל טדסקי כ"עמית-מחקר" באוניברסיטה העברית. במעמד מוגבל זה, מן הכחינה האקדמית ומן הבחינה הכלכלית, היה במשך כעשר שנים. היתה זו תקופה לא קלה למשפחה, שהתגוררה אז בדירת-מרתף זעירה, וחיה ברמת-חיים צנועה ביותר. תפנית לחיוב חלה רק עם היווסדה של הפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית, בשנת 1949. טדסקי, שהיה בין מניחי היסודות לפקולטה החדשה, שימש בה פרופסור מעת היווסדה ועד לפרישתו לגימלאות, בשנת 1976. בפרק-זמן זה העמיד טדסקי דורות של משפטנים, פרסם מחקרים באיכות ובהיקף ללא תקדים בישראל וזכה להוקרה רבה, שבאה לידי ביטוי, בין השאר, על-ידי הכתרתו כחתן פרס ישראל, על-ידי הענקת פרס רוטשילד, על-ידי מתן תואר דוקטור לשם כבוד מטעם האוניברסיטה העברית ועל-ידי צירופו לאקדמיה הישראלית למדעים.

לטדסקי היתה השקפה מגובשת בדבר הדמות שיש לתת לפקולטה למשפטים שבאוניברסיטה העברית, אך לא תמיד נתקבלו עמדותיו על-ידי חבריו שבפקולטה. אפילו לעניין שמה של הפקולטה נתגלעו חילוקי-דעות בינו לבין יתר חבריו. טדסקי היה סבור כי ראוי שהשם יהיה "הפקולטה למשפט" ולא "למשפטים" (היה זה בישיבת מועצת-הפקולטה מ-19 בנובמבר 1958). בעניין מקומו של המשפט העברי בתוכנית-הלימודים נקט טדסקי עמדה עקרונית. הוא סבר כי בפקולטה למשפטים שבמדינת ישראל ראוי להדגיש במיוחד את הוראת המשפט העברי (הוא העדיף לומר "משפט יהודי"). בישיבה השנייה של מועצת הפקולטה למשפטים (שהיתה ב-1 בינואר 1950) אמר בעניין זה את הדברים הבאים:

יהא צורך לדרוש מכל מועמד לתלמיד מחקר במשפטים, נוסף לידיעת החוק הנוהג בארץ, גם ידיעה יסודית כמשפט העברי.

ושוב (בישיבה מ-4 במארס 1953):

המשפט העברי משתייך אצלנו לתרבות משפטית שלנו ואת ידיעתו יש לדרוש מאת הרוקטורים שלנו לא פחות משאנו דורשים אותה מתלמידנו.

טדסקי, שהיה מוותיקי המורים בפקולטה למשפטים, ובעל חזות של איש שמרן, היה בעל גישה מתקדמת בניהול ענייני הפקולטה והיה נכון לחרוג מן ההליכה בתלם השגרה יותר מכמה ממוריה הצעירים.

כך, למשל, הרבה לפני שלימודים בינתחומיים (אינטרדיסציפלינריים) הפכו לצו האופנה בפקולטאות למשפטים שכרחבי העולם המליץ טדסקי לכלול בתוכנית-הלימודים של הפקולטה למשפטים קורס במה שכונה "פסיכולוגיה פורנוזית" (בישיבת המועצה מ-11 בדצמבר 1957).

בישיבתה הראשונה של מועצת הפקולטה למשפטים (שהתכנסה ב-12 בדצמבר 1949) הציע טדסקי לקבוע בתוכנית-הלימודים את לימוד הכלכלה כמקצוע-חובה משום שסבר כי לתלמידי המשפטים דרושה ידיעה יסודית בתחום זה. כן תמך באפשרות לצרף חוגים ממדעי-החברה לתוכנית הלימודים שבפקולטה למשפטים (בישיבה מ-23 בינואר 1957).

שנים לפני שהפקולטה מצאה לנכון לפרסם כתבי-עת משלה ולארגן את בוגריה באגודה שתשמור על קשר הדוק עם הפקולטה ותסייע בידה, הגה טדסקי את הרעיון לעשות כן (היה זה בישיבת מועצת הפקולטה מ-13 ביולי 1955).

זכור לי מקרה שגרם בזמנו לסערה-זוטא בחיי הפקולטה כאשר טדסקי, שהתרשם מאוד מעבודת-המחקר של אחד מצעירי המורים, המליץ להעלותו בדרגה, תוך דילוג על דרגה אחת או שתיים שבטולם-הדרגות באוניברסיטה. היו אלה דווקא אחדים מצעירי המורים שבפקולטה שהתנגדו לצעד יוצא-דופן זה ולחצו להליכה בתלם, של העלאה הדרגתית, כנהוג וכמקובל. עמדתו של טדסקי היתה, שבאוניברסיטה עלינו לעודד הריגה מהשיגרה ולהעניק הכרה לראוי לה תוך התעלמות מהשאלה אם יהא מכך משום סטייה מן המקובל.

טדסקי היה זה שיזם בשנת 1957 את הקמת המכון למחקרי חקיקה ולמשפט

השוואתי שבפקולטה (הוא העלה את הצעתו זו במועצת-הפקולטה, בישיבתה מ-23 בינואר 1957).

לא ייפלא כי שאר-הרוח של טדסקי, מרצו הרב, יוזמותיו וגישתו הבלתי-שגרתית הניעו את חבריו בפקולטה לשדלו לקבל על עצמו את תפקיד הדיקן. אולם טדסקי סירב. ההצעה הראשונה למנותו כדיקן הועלתה כבר בשנת 1951, ומאז חזרו וביקשוהו לקבל על עצמו את התפקיד החשוב הזה שוב-שוב, אך טדסקי עמד בסירובו. חבריו אף ניסו להעמידו בפני עובדה מוגמרת, ובאחת מישיבות מועצה בחרו בו לדיקן (בישיבה מ-23 ביוני, 1954). אלא שה"הרגיל" הזה לא עלה יפה ולא הניע את טדסקי לשנות את עמדתו.

טדסקי סירב לכהן כשופט בית-המשפט העליון כשם שסירב לקבל על עצמו את תפקיד הדיקן. הוא החשיב את המחקר המשפטי יותר מתפקידים אלה. לימים, כאשר באו אליו עמיתים מן הפקולטה וביקשו את עצתו אם להיענות להצעות למנותם לכהונות ציבוריות שונות נהג להימנע מלהשיב במישרין. תחת זאת, דיבר על מה שהוא, "במגבלותיו האישיות", היה עושה נוכח הצעות שכאלה. טדסקי לא הסתיר את אכזבתו באותם מקרים שבהם לא שעו לעצתו המוסווית והעדיפו את המשרה הציבורית על-פני המחקר העיוני (כל העיר 21 בפברואר 1992).

טדסקי לא הסכים בדרך-כלל להשאיל את שמו לקישוט פטיציות המתפרסמות בעיתונות חדשות לבקרים בנושאים פובליציסטיים. הוא העדיף להגביל את פעילותו לתחומים שבהם היתה לו מומחיות ושבהם יכול היה לתרום תרומה אישית סגולית. פעילות קבוצתית, שרמתה אינה נקבעת על-פי הישגיו של האדם האינדיבידואלי, לא דיברה אל לבו.

בהשקפתו הפוליטית היה קרוב למחנה השמאל המתון, אך לדבר זה לא נתן ביטויים פומביים.

לא נוכל לעמוד ברשימה זו בפירוט על עבודתו המדעית של טדסקי. רחב היריעה של מחקריו והעושר הבלתי-מצוי של נושאי פרסומו מחייבים דיון מיוחד, שאינו הולם את המסגרת הנוכחית (פרטים אחדים על עבודתו המדעית נזכרים בדברים שכתב פרופ' יצחק אנגלרד לכבוד הגיעו של טדסקי לגבורות, ב-*Isr. 21* 247 (1986) *L. Rev.*). ספק אם יהיה מי שיחלוק על הערכתו של אנגלרד כי היתה לטדסקי השפעה מעשית דרמטית על המשפט הישראלי (*Isr. L. Rev.* (1992) 26 (292)). דומה כי לא היה בארץ משפטן אקדמי אשר השתווה, או אף התקרב, למידת ההשפעה שהיתה לכתביו של טדסקי על דמות המשפט הפרטי בישראל.

בימים אלה יושבת על מרוכת הקודיפיקציה של המשפט הפרטי ועדה, בראשותו של השופט אהרן ברק, שנתמנתה על-ידי שר-המשפטים. בעבודתה סוקרת הוועדה את החוקים השונים שחוקקה הכנסת בתחום המשפט הפרטי ובודקת את הטעון תיקון והתאמה. בעבודת הוועדות מוזכרים תדיר מחקריו של טדסקי ומרבים להסתייע בהם. היש עדות יפה מזו לאיכותו של מחקר משפטי?

בולטת במחקריו של טדסקי השמירה הקנאית על עצמאות המשפט הישראלי וההתרעה כנגד פנייה בלתי-מוצדקת למשפט זר. בשנותיה הראשונות של המדינה בא לידי ביטוי קראופי זה שבמחקרי טדסקי בביקורת שכוננה על-ידו נגד קליטת המשפט האנגלי שלא לצורך. עם התרבות החקיקה הישראלית המקורית יצא תוצץ

נגד ההתבטלות בפני שיטות־משפט זרות (ובמיוחד זו שבארה"ב) והפנייה אליהן, במקום לפתח את הדין הישראלי ממקורותיו־הוא (ראה, למשל, הפרקליט לב 448 ואילך).

באחד ממאמריו החריפים בנושא זה "iura novit curia" — לא תמיד" כתב טדסקי:

יש לראות כמשפט הזר "עושר השמור לבעליו לרעתו" אם יגרום שהפרשן יסיח דעתו מן המשפט שהוא כפוף לו, יעמידו בצל או שיפרשו שלא כהלכה

ובמקום אחר באותה רשימה:

דבר אחד ימצא בארצות הנכר כולן ולא ימצא בישראל: חוסר התחשבות כמעט מוחלט בשיטות משפט זרות... כפי שנהגו להתייחס למשפט האנגלי גם כאשר אין לו כוח מחייב במדינה כך פיתחו את הנהגה להתחשב בשיטות משפט אחרות, וכמיוחד המשפט האמריקני (עיוני משפט 9 (תשמ"ג-1983) 205, 209).

לדברים אלה משקל מיוחד כאשר הם באים מפיו של אדם כטדסקי, שהיה בן־בית בשיטות־משפט רבות ואשר במחקריו השתקפה פתיחות מובהקת למשפט ההשוואתי.

כזה היה האיש — מקורי, עצמאי לחלוטין, ישר־דרך, ולעתים בלתי־צפוי בעמדותיו. ליברל, אגנוסטי, שלא זכה בחינוך יהודי והוא סבור כי מן הזדן לחייב את תלמידי הפקולטה־למשפטים לרכוש שליטה יסודית במשפט העברי; משפטן קומפרטיסט מובהק והוא מבקר את השופטים הנוטים — להערכתו — להפריז בפנייה לשיטות־משפט זרות.

אם טדסקי עצמו איננו עוד כי לוקח מאתנו, ועל כך דואב הלב, נחפש ניחומים בתקווה כי לא פסה הגישה הטדסקיאנית וכי ירבו שכמותו בקהילה האקדמית. תהא זאת ערובה לאיכות משפטנו ולרמתן של הפקולטאות למשפטים בארץ.

